

Koncom septembra a začiatkom októbra t. r. navštívil som sociologické pracoviská AV SSSR v Moskve a Leningradskej štátnej univerzity A. A. Ždanova. Cieľom mojej študijnej cesty bolo oboznámiť sa so stavom sociologického výskumu v Sovietskom sväze. Všímal som si najmä tri stránky činnosti sovietskych sociológov: a) ktoré spoločenské javy a procesy skúmajú, b) akými metódami získavajú a spracúvajú materiál, c) ako organizujú svoju výskumnú sociologickú činnosť.

Vo Filozofickom ústave AV SSSR zriadili v minulom roku osobitné sociologické pracovisko — oddelenie pre výskum nových foriem práce a spôsobu života. Vedie ho kandidát filozofických vied G. V. Osipov.

Prvým krokom, ktorý oddelenie vykonalo vo svojej činnosti, bolo vypracovanie zoznamu sociologickej literatúry (knihy, brožúry, časopisecké a novinové články), publikovanej v Sovietskom sväze roku 1960 a začiatkom roku 1961. Zoznam obsahuje okolo 1500 titulov, týkajúcich sa takých sociálnych problémov ako sú: zmeny v zložení obyvateľstva, migrácia obyvateľstva, zmeny spôsobu mestského a dedinského života, sociálne otázky práce, pracovné vzťahy, podmienky práce, vplyv techniky na prácu, využívanie voľného času, sociálne aspekty výstavby miest a architektúry, sociálne otázky zdravotníctva, sociálna starostlivosť, nacionálny rozvoj, vzťah jednotlivca a spoločnosti, vývoj kultúry a osobnosti, zmeny v sociálnych skupinách, triedach, rodina, sociálne postavenie ženy a pod. Takým spôsobom získalo oddelenie prehľad o tom, kto a na akých sociologických otázkach v Sovietskom sväze pracuje, príp. aké metódy sa používajú pri ich skúmaní.

Pracovníci oddelenia súčasne vypracovali osnovy svojej prvej výskumnej úlohy, ktorá má pracovný názov „Robotnícka trieda a technický pokrok v SSSR“. Výskum začali uskutočňovať v šiestich veľ-

kých závodoch Gorkovskej oblasti začiatkom roku 1961. Cieľom tohto výskumu je: 1. ukázať základné cesty a prostriedky formovania sa materiálno-technickej základne komunizmu; 2. odhaliť mechanizmus pôsobenia hybných síl technického pokroku a jeho základného smeru — automatizácie v období rozvinutej výstavby komunizmu; 3. preskúmať pôsobenie zákonitostí technického pokroku a ich vplyv na zmenu štruktúry robotníckej triedy v súčasných podmienkach; 4. odhaliť podstatné procesy spojené s riešením jedného z najvážnejších sociálnych problémov — odstraňovania podstatných rozdielov medzi duševnou a fyzickou prácou; 5. hlboko vedecky analyzovať všetky tieto zmeny a ukázať ich význam pre zvýšenie produktivity spoločenskej práce, pre urýchlenie výstavby komunizmu; 6. odhaliť rôznosť tendencií vývoja robotníckej triedy v SSSR a v kapitalistických krajinách na základe porovnávacej analýzy údajov z Gorkovskej oblasti a analogických ekonomických oblastí v kapitalistických krajinách.

Tento cieľ chcú pracovníci oddelenia dosiahnuť hlbokou a všestrannou analýzou prvotných i zovšeobecnených materiálov (oficiálna štátna štatistika, údaje z demografických výskumov, materiály podnikov, stranických, komsomolských a odborových organizácií a dobrovoľných spoločností), ako aj špeciálnych dopytov u širokých skupín pracujúcich Gorkovskej oblasti a literárnych zdrojov (domácich i zahraničných).

Pri získavaní a spracúvaní materiálov sa riadia niekoľkými všeobecnými metodologickými zásadami. Veľký dôraz sa kladie na zásadu, podľa ktorej robotnícku triedu delia pri výskume na 6 skupín. Kritériom delenia je charakter vykonávanej práce. Sú to tieto skupiny: 1. skupina — robotníci pracujúci pri automatických strojoch a automatických linkách; 2. skupina — robotníci vykonávajúci mechanizovanú prácu, ktorá umožňuje uskutočňovať výrobné pro-

cesy v priemysle s minimálnou spotrebou fyzickej energie; 3. skupina — robotníci pracujúci ručne pri strojach a mechanizmoch (nakladanie suroviny do stroja; odobranie hotových výrobkov, robotníci pri transportéroch a pod.); 4. skupina — robotníci pracujúci ručne nie pri strojach a mechanizmoch (kopáči, tesári, kuriči pri ručnom nakladaní kuriva, nakladači bez mechanizačných zariadení a pod.); 5. skupina — robotníci vykonávajúci vysokokvalifikovanú ručnú prácu (údržbári, oprávári, zoradovači strojov, elektromontéri, montážnici a pod.); 6. skupina — robotníci pri bežiacich pásoch. Každá skupina je presnejšie vymedzená a v niektorých sú ešte podskupiny. Toto delenie mienia ďalej spresňovať a uplatňovať aj pri ďalších výskumoch medzi priemyselným robotníctvom. Zmyslom tohto delenia je získať diferencovanejší pohľad na problémy týkajúce sa rozličných skupín robotníctva. Pre tento účel rozdeľujú robotníkov aj podľa veku na 14 skupín.

Získané údaje porovnávajú s údajmi určitých, tzv. základňových rokov, resp. s priemernými údajmi za niekoľko rokov, aby bola zreteľnejšia vývojová tendencia.

Z metód, ktoré uplatňujú pracovníci oddelenia vo svojej práci prevláda najmä štúdium jestvujúcej dokumentácie (štatistické materiály závodov, miestnych orgánov a inštitúcií, príp. aj orgánov a inštitúcií širšieho pôsobenia, archívne materiály, zápisnice a pod.), pozorovanie priame i nepriame, periodické i náhodné, celkové i čiastočné, ďalej uplatňujú besedy a ankety. Niektorí pracovníci, ktorí zodpovedajú za spracovanie určitej časti problematiky dávajú pred štatistickými údajmi prednosť osobnému styku s poprednými robotníkmi, dobrému poznaniu ich práce v závode, verejnej činnosti a dokonca aj osobného života. Pre tento cieľ sa iniciatívne zúčastňujú aj na organizovaní konferencií, kde títo poprední robotníci vystupujú. Zastávajú názor, že tendenciu vývoja môžu najlepšie poznať práve v styku s poprednými robotníkmi a kolektívami, pre-

tože oni sú zárodkami budúceho. Možno teda konštatovať, že v gorkovskom výskume sa prejavujú dve rozdielne metodologické koncepcie, ktoré sa v priebehu výskumu overujú a ďalej rozpracúvajú, resp. domýšľajú.

Pozoruhodná je organizačná stránka výskumu v Gorkom. Jadro sboru výskumníkov tvorí 15 pracovníkov oddelenia. Významnú podporu im pri výskume poskytujú stranické orgány. Na odporúčanie ústredných a oblastných stranických orgánov zúčastňuje sa na výskume bezprostredne celý rad stranických pracovníkov zo závodov a miestnych orgánov. Na výskume sa ďalej aktívne podieľajú hospodárski, technickí, administratívni a iní pracovníci zo závodov a funkcionári spoločenských organizácií. Všetci tí, čo vypracúvajú podklady v podobe čiastočných zovšeobecnení, vytvorili spolu 150-členný autorský kolektív pripravovanej práce „Robotnícka trieda a technický pokrok v SSSR“. Práca bude mať 16 kapitol, z ktorých sa každá bude zaoberať určitou stránkou ústredného problému. Uvedený 150-členný autorský kolektív sa člení teda na 16 menších kolektívov. Na čelc každého je pracovník oddelenia. Do výskumu sa okrem toho zapojil veľký počet ďalších spolupracovníkov, ktorí pomáhajú zbierať prvotné údaje. Konečnú literárnu úpravu vykonávajú interní pracovníci ústavu.

Dobre premyslená organizácia gorkovského výskumu môže byť pre nás v Československu v mnohom poučením, pretože pomáha riešiť problém nedostatku výskumníckych pracovníkov, ktorý je u nás veľmi pálčivý.

Gorkovský výskum je významný nielen preto, že je jedným z prvých výslovne sociologických marxistických výskumov, že vytýčenú problematiku sleduje komplexne na pomerne veľkej reprezentatívnej skupine, ale aj preto, že vedie k hľadaniu a rozpracúvaniu vhodných, špecificky sociologických metód získavania a spracúvania materiálu. Z metodologickej stránky sa

stáva tak východiskom pre ďalšie sociologické výskumy.

Pri Leningradskej štátnej univerzite založili tohto roku laboratórium sociologického výskumu. Náplň jeho práce je podobná ako spomínaného oddelenia v Moskve. Laboratórium má zatiaľ 8 pracovníkov a vedie ho kandidát filozofických vied V. A. Jadov.

Prvou úlohou laboratória bol výskum časového rozpočtu u robotníkov a úradníkov strojárskoho závodu S. M. Kirova v Leningrade. Pracovníci laboratória skúmali časový rozpočet 100 zamestnancov závodu, z čoho boli dve tretiny robotníkov a jedna tretina úradníkov. Dbali o to, aby mali zastúpené všetky významnejšie skupiny pracujúcich — straníkov, nestraníkov, mládeže aj starších, mužov aj žien, ženatých aj slobodných a pod. Všetkým skúmaným rozdelili zošity, do ktorých mali robiť záznamy o čase s presnosťou 5 minút. So skúmanými rozprávali každý deň, aby si prekontrolovali, či nerobia chyby čo do celkovej sumy času. Výsledky spracúvali na elektrických počítacích strojoch.

Cieľom výskumu bolo zistiť, ako pracujúci využívajú svoj pracovný a voľný čas a na základe analýzy získaných údajov vypracovať návrhy na opatrenia zo strany závodu, spoločenských organizácií a inštitúcií, komunálnych služieb, obchodu a ďalších zainteresovaných zložiek ako aj sa-

motných pracujúcich, aby sa na minimum znížili jednak stratové časy na pracovisku, jednak tá časť voľného času, ktorú pracujúci pre rozličné nedostatky v organizácii každodenného života nemôžu využiť na oddych, vzdelávanie, kultúru a pod. Pracovníci laboratória využívajú konkrétne údaje na to, aby pracujúcim pomohli nájsť rezervy voľného času a usmernili ich na jeho racionálnejšie využívanie.

Popri riešení konkrétnych výskumných úloh v laboratóriu intenzívne pracujú na metodike sociologického výskumu. Okrem vlastných poznatkov využívajú preto vo veľkej miere aj zahraničnú sociologickú literatúru, a to nielen marxistickú, ale aj buržoáznú, ku ktorej pristupujú, pravda, osobitne kriticky.

Poznatky a dojmy získané na oboch pracoviskách svedčia o tom, že v Sovietskom sväze venujú v súčasnosti rozvoju konkrétnej sociológie značnú pozornosť a že sociológia postupne začína zastávať úlohu, ktorá jej vo vedecky riadenej socialistickej spoločnosti nevyhnutne patrí.

Moskovskí a leningradskí sociológovia sa veľmi zaujímajú o to, čo sa robí v oblasti sociologického výskumu v Československu, a sú za to, aby sa medzi príslušnými pracoviskami oboch krajín udržoval tesný pracovný kontakt. Prvé kroky sme už urobili.

V. Wagner

VBOJI ZA VÍTAZSTVO KOMUNIZMU SA IDEOLOGICKÁ PRÁCA STÁVA ČORAZ MOCNEJŠÍM ČINITELOM. ČÍM VYŠŠIE JE UVEDOMENIE ČLENOV SPOLOČNOSTI, TÝM PLNŠIE A V ŠIRŠEJ MIERE SA ROZVÍJA ICH TVORIVÁ AKTIVITA PRI BUDOVANÍ MATERIÁLNO-TECHNICKEJ ZÁKLADNE KOMUNIZMU, PRI ROZVÍJANÍ KOMUNISTICKÝCH FORIEM PRÁCE A NOVÝCH VZŤAHOV MEDZI ĽUĎMI, A TEDA TÝM RÝCHLEJŠIE A ÚSPEŠNEJŠIE SA PLNIA ÚLOHY VÝSTAVBY KOMUNIZMU.

PROGRAM KSSS